

більш характерне суворе виховання із використанням надмірних вимог і заборон.

Список використаних джерел

1. Дубровский С.А. Факторный анализ. Методы и приложения / Дубровский С.А., Зейгер Е.М., Френкель А.А. // Многомерный статистический анализ в социально-экономических исследованиях. — М.: Наука, 1974. — 417 с. — С. 268.

2. Эйдемиллер Э.Г. Методы семейной диагностики и психотерапии: методическое пособие / Эйдемиллер Э.Г.; под общей редак. д.м.н.; проф. Л.И. Вассермана. — М.: Фолиум, 1996. — 48 с. — Серия: «Психодиагностика: педагогу, врачу, психологу»: вып. 1.
3. Наследов А.Д. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных: учеб. пособ. / Наследов А.Д. — СПб.: Речь, 2004. — 392 с.

В данной статье представлены результаты эмпирического исследования этнопсихологических особенностей стилей воспитания украинцев и венгров. В частности, показывается, что специфика воспитания проблемных и украинских, и венгерских детей подтверждает прежде всего, обусловленность семейными деструктивными взаимоотношениями, личностными психологическими проблемами родителей. Рассматриваются особенности феминного и маскулинного воспитания.

Ключевые слова: феминное воспитание, маскулинное воспитание, гиперпротекция, гипопротекция, воспитательная неуверенность родителей, неустойчивость стиля воспитания, избыточность санкций, недостаточность требований-обязанностей, организация, конфликт, независимость, предоставление преимуществ детским качествам, поло-ролевая идентификация.

The results of empiric research of etno-psychological features of styles of education of ukrainians and hungarians are presented in this article. In particular, shown, that specific of education problems and Ukrainian, and Hungarian children confirms foremost, conditionality by domestic destructive mutual relations, psychological problems of personalities of parents.

The keywords: educate uncertainty of parents, instability of style of education, surplus of approvals, insufficiency of requirements – duties, organization, conflict, independence, grant of advantage qualities of children's, sex-role authentication.

УДК 159.801.73

ВАСИЛЬЧЕНКО О. М.

Институт соціальної та політичної психології НАПН України (м. Київ)

КОНЦЕПТ «СІМ'Я» В ПОСТНЕКЛАСИЧНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

У статті аналізується можливість вивчення сім'ї у постнекласичній методологічній парадигмі. Показана неспроможність традиційного підходу у поясненні нових реалій репродуктивної і сімейної поведінки особистості. Зроблено висновок про те, що у рамках соціально-конструктивістського підходу акцент повинен бути перенесений зі співвідношення між теорією сім'ї й описуваної нею реальністю на співвідношення між теорією сім'ї й контекстом, у якому вона вибудовується.

Ключові слова: сім'я, постнекласична психологія, соціально-конструктивістський підхід.

Постановка проблеми. Сім'я здійснює особливу роль у відтворенні населення, вихованні підростаючого покоління, передачі соціального досвіду, накопиченого попередниками. Сім'я – одна з необхідних і основних способів буття людини. Через діяльність сім'ї реалізується зв'язок природного і соціального, забезпечується перехід від біологічного до соціального стану індивіда. Саме тут індивід стає особистістю. Сім'я виконує функції посередника, сполучної ланки між природними й соціальними основами розвитку суспільства.

Соціальні проблеми сім'ї в сучасних умовах загострюються у зв'язку з падінням народжуваності, старінням населення, нестабільністю шлюбу, зростанням кількості вільних союзів, позашлюбних народжень. З іншого боку, для

сучасної сім'ї характерні і позитивні зміни: розширення свободи вибору для чоловіка і жінки, затвердження рівності ролей і статусів, широкі можливості контактів між поколіннями.

Ступінь розробленості у науковій літературі проблем сім'ї є дуже високим, що пояснюється її постійною актуальністю. Існує безліч досліджень інституту сім'ї як сучасних, так і тих, що вже стали класичними. Реалії сучасних репродуктивних практик потребують для їх вивчення відходу від традиційних усталених у науці уявлень про сім'ю. Методологічні положення постнекласичної психології дозволяють розглянути сім'ю у культурно-історичному контексті та поєднати різноманітні наукові теорії сім'ї в єдину мережу.

Мета статті. Проаналізувати евристичний потенціал соціально-конструктивістського під-

ходу у дослідженні сім'ї в порівнянні з традиційним підходом.

Класична наука (XVII–XI ст.), досліджуючи об'єкт, прагнула при його описі й теоретичному поясненні усунути все, що стосується суб'єкта, засобів, прийомів і операцій його діяльності. Превалює об'єктний стиль мислення, прагнення пізнати предмет сам по собі, безвідносно до умов його вивчення суб'єктом. Послугується парадигмою механіки; картина світу будується на принципі жорсткого детермінізму.

Некласична наука (перша половина XX ст.) заперечує об'єктивізм класичної науки і уявлення реальності як чогось не залежного від засобів її пізнання та суб'єктивного фактора, й осмислює зв'язки між знаннями об'єкта й характером засобів і операцій діяльності суб'єкта. Експлікація цих зв'язків розглядається як умова об'єктивно істинного опису й пояснення світу. Послугується парадигмою відносності, дискретності, квантування, імовірності, додатковості.

Постнекласична наука (друга половина XX – початок XXI ст.) – передбачає постійне перебування суб'єктивної діяльності в «тілі знання». Вона враховує співвіднесеність характеру одержаних знань про об'єкт не тільки з особливістю засобів і операцій діяльності суб'єкта пізнання, але й з її ціннісно-цільовими структурами. Основна парадигма – парадигма становлення й самоорганізації. Постнекласична наука зорієнтована на історичний час, системність, цілісність і розвиток, як найважливіші характеристики буття та зосереджена на вивченні загальних принципів процесів самоорганізації у системах різної природи (фізичних, біологічних, технічних, соціальних).

Постнекласичний науковий пошук здійснюється в різноманітних контекстах, які постійно змінюються, а предмет створюється місцезнаходженням у мережі взаємодій. Постнекласичне дослідження передбачає сформованість у дослідника особливої рефлексивності як здатності, добуваючи знання, усвідомлювати всі контексти, пов'язані з його виявленням.

У становленні психології, як і в розвитку інших наук, виділення класичної, некласичної й постнекласичної стадій є виправданим. В.П. Зінченко зауважує, що особливе місце психології в системі наук – на стику природного й гуманітарного поля – є наслідком досить тривалого періоду, який можна охарактеризувати як докласичний, коли психологія не виділялася в самостійну науку, але формувалася в рамках, з одного боку, філософського знання, а з іншого, усередині біологічної науки [2].

М.С. Гусельцева відзначає, що постнекласична психологія – це такий стан знання, коли різні наукові теорії розглядаються як моделі, що описують окремі аспекти психічної реальності і утворюють взаємопогоджену мережу. Сутність постнекласичної парадигми психології «в переході від систем – до судьби (Л.С. Виготський), від систем – до мереж (А.В. Цирульніков), від предметів – до проблем (школа Анналов), від однозначних текстів – до множинності інтерпретацій і гри стилями (Ю.М. Лотман)» [1].

Подолання «системної кризи» у психології передбачає визнання багатомірності психічного й права дослідника на різні логіки й різні парадигми, за умови їхньої взаємної погодженості або додатковості. Якщо відмовитися від стереотипів прогресивності й універсальності, то залежно від того, яка саме проблема аналізується, ведучим буде той або інший психологічний напрям. Такого роду «сітьова» модель розвитку, застосовується в дослідженнях французької історичної школи «Аннали» і характеризується тим, що будь-яка концепція може стати провідною залежно від контексту й завдань дослідження.

Постнекласична сітьова логіка дає психології перспективу переходу від методологічного монізму до «системного плюралізму» і методологічного лібералізму.

Сім'я може існувати в різних формах і виконувати різні функції. Розглядаючи родину з історичної точки зору, соціологи прийшли до висновку, що основною формою існування сім'ї варто вважати розширену родину або клан, тоді як нуклеарна сім'я значною мірою є результатом індустріалізації. Дослідники визначають її як історично конкретну систему взаємин між подружжям, між батьками й дітьми; як малу групу, члени якої пов'язані шлюбними або родинними стосунками, спільним побутом й взаємною моральною відповідальністю; як соціальну необхідність, що обумовлена потребою суспільства у фізичному й духовному відтворенні населення.

Різні типології сім'ї ґрунтуються на різних підходах до предмета вивчення. В.С. Торохтій здійснив аналіз типологій за різними ознаками:

- за кількістю дітей: бездітна (інфертильна), одnodітна, малодітна й багатодітна;
- за складом: неповна, окрема, проста (нуклеарна), складна (з декількох поколінь), велика, материнська, повторного шлюбу;
- за структурою: з однією шлюбною парою з дітьми або без дітей; з одним із батьків й іншими родичами; із двома й більше шлюбними парами з дітьми або без дітей, з одним із батьків подружжя й інших родичів або без них; з матір'ю (батьком) і з дітьми;

- за типом верховенства в сім'ї: егалітарні й авторитарні родини;
- за сімейним побутом, укладом: детоцентричного типу; психотерапевтичного типу, валеологічного типу, типу спортивної команди або дискусійного клубу;
- за однорідністю соціального складу: соціально гомогенні (однорідні) і гетерогенні (неоднорідні);
- за сімейним стажем: молодята, молода сім'я, що чекає дитину, середнього шлюбу, старшого подружнього віку, літнього подружнього віку;
- за якістю відносин і атмосферою: благополучна, стійка, педагогічно слабка, нестабільна, дезорганізована;
- за географічною ознакою: міська, сільська, віддалена;
- за типом споживчої поведінки: з «фізіологічним» або «наївно-споживчим» типом поведінки (переважно з харчовою спрямованістю); з інтелектуальним типом споживання, із проміжним типом споживання;
- за особливими умовами сімейного життя: студентська родина, «дистантна» родина, «позашлюбна родина»;
- за соціальною мобільністю: реактивні, середньої активності й активні;
- за ступенем кооперації спільної діяльності: традиційні, колективістські, індивідуалістичні;
- за характером проведення дозвілля: відкриті й закриті;
- за станом психологічного здоров'я: здорова, невротична, віктимогена [5].

У соціології й психології сім'я традиційно визначається як структурна одиниця: «сім'я – це відносно стабільна група людей, об'єднаних кривим спорідненням, усиновлення й шлюбу, що проживає разом з метою продовження людського роду» [4].

Традиційний підхід до сім'ї є суспільно-центричним. Е.Г. Ейдемільер і В.В. Юстицькіс у своєму підручнику «Психологія й психотерапія сім'ї» (2001 р.) цитують визначення сім'ї, наведене Н. Соловйовим у 1977 році в роботі «Шлюб і сім'я сьогодні»: «Сім'я – осередок (мала соціальна група) суспільства, найважливіша форма організації особистого побуту, заснована на подружньому союзі й родинних зв'язках, тобто відносинах між чоловіком і жінкою, батьками й дітьми, братами й сестрами й іншими родичами, що живуть разом і ведуть спільне господарство» [7].

Відповідно до такого визначення, до складу сім'ї входять тільки родичі по крові й по шлюбу, сім'я розглядається як об'єкт, що має початок і кінець; щось може бути названо сім'єю якщо від-

повідає певним критеріям структури й функціонування. Очевидно, що це визначення, усталене у радянській та пострадянській психології, виключає велику кількість організацій сім'ї.

Традиційне визначення сім'ї виключає альтернативні способи буття сім'ї, відхилення від «нормальної» нуклеарної сім'ї. Так, акцентування функції продовження роду маргіналізує одностатеві сім'ї та сім'ї сіблінгів, де взагалі немає сексуальних стосунків; не одержують статусу «нормальної» сім'ї, де в чоловіка кілька дружин (наприклад, мусульманські), не вважається нормальною сім'єю родове співтовариство, де функцію виховання підростаючого покоління бере на себе все співтовариство. Маргінальними вважаються сім'ї з дитиною і одним із батьків, свідомо бездітні шлюбні пари, гомосексуальні пари, житлові співтовариства та колективна сім'я.

Також треба зазначити, що традиційна для європейської (іудео-християнської) культури форма сім'ї є не характерною для багатьох інших культур. Так, мусульманам традиція дозволяє мати до 4 дружин (за умови, що чоловік здатний їх утримувати). У деяких культурах романтична любов не є необхідною й достатньою підставою для створення сім'ї, шлюб укладається на підставі договору між главами батьківських родин.

Якщо розглянути наведені в підручнику Е.Г. Ейдемільера й В.В. Юстицькіса функції сім'ї (виховна функція, господарсько-побутова функція, сексуально-еротична функція), можна побачити, що сім'я носить багато в чому інструментальний характер, вона – не стільки самоцінність, скільки засіб для забезпечення індивідуальних внутрішніх психологічних і матеріальних потреб людей, а також для забезпечення держави новими членами суспільства, регулювання їхньої поведінки (у цьому сенсі сім'я є вигідною для держави, тому що має, в першу чергу, економічне значення). Перераховані вище функції відбивають центрований на батьках підхід до сім'ї, що робить становище дорослих більш привілейованим, ніж положення дітей; останнім відводиться роль засобу для задоволення батьківських потреб у батьківстві й материнстві.

Наприкінці двадцятого сторіччя з'являється безліч робіт присвячених проблемам занепаду інституту сім'ї, девальвації сімейних цінностей, падінню її виховного й соціалізаційного потенціалу, маргіналізації батька. У психології й соціології останніх десяти років термін «криза родини» є своєрідним стереотипом, аксіомою, для позначення вихідного пункту розуміння загальної ситуації в сімейній сфері, і трактується як

криза соціального інституту, системи цінностей фамілізму. Сім'я перестає бути цінністю для людей, зникають мотиви, що спонукають одружуватися й заводити дітей, зростає рівень розлучень, поширюється ідеал одностаттєвої сім'ї, сім'я перестає виконувати свої функції, послаблюються сімейні зв'язки, поширюються девіантні форми сімейної поведінки. У цій кризі, більшість авторів, вбачає першопричину депопуляції [4; 6].

Основними причинами занепаду традиційної сім'ї визнається зниження кількості її функцій у зв'язку з розвитком системи загальної освіти й охорони здоров'я, зменшення влади сім'ї й зниження її стабільності.

У 60–70-і роки ХХ ст. у психології та соціології затверджується ідея про те, що сім'я, як ціле має власну цінність, більшу, ніж об'єднана цінність її членів. Ця ідея отримала назву «фамілізм» (від лат. familia – сім'я). Фамілізм надає шлюбним відносинам привілейований статус у порівнянні з іншими формами існування сім'ї. У суспільствах, де існують розбіжності в правах між чоловіками й жінками (не на користь останніх), інтереси сім'ї ототожнюються з інтересами патріарха-глави родини.

Постмодерністські підходи намагаються відійти від традиції вивчення сім'ї через її структуру й функції на користь різноманітних варіантів переживання того, що значить «бути сім'єю». Ідеї фамілізму, поступаються місцем принципам *самовизначення й егалітаризму*.

У постнекласичній психології інтерпретація знань нерозривно пов'язана із суб'єктами, що їх творять, з їхніми відносинами й взаємними рефлексивними уявленнями, з етичними нормами й морально-етичними уявленнями. При цьому відзначається ключова роль філософії, як метасистемного інтегратора міждисциплінарних досліджень.

Соціальний конструктивізм – один із напрямів постнекласичної науки, визнає першорядну роль дискурсу й відносин між людьми в конструюванні ними світу й власного «Я», необхідність відмови від уявлення про загальні абсолютні істини, еталони поведінки й психологічних процесів, розглядає їх у зв'язку з культурою й історією конкретних спільнот.

Г.М. Андреева під конструюванням розуміє «приведення в систему інформації про світ, організацію цієї інформації у зв'язні структури з метою збагнення її змісту» [1, 6]. Результатом процесу конструювання є створення людиною образу соціального світу, складовою якого є уявлення про самого себе як його частину. Саме цей

сконструйований образ стає для людини створеною соціальною реальністю.

Намагаючись подолати обмеження традиційного визначення сім'ї, у рамках соціального конструктивізму багато дослідників запропонували свої визначення сім'ї. Так, М. Айхлер визначає сім'ю як «соціальну групу, до складу якої можуть входити, а можуть не входити дорослі обох статей, можуть входити, а можуть не входити діти; дорослі в складі сім'ї можуть бути подружжям, а можуть не бути одруженим, можуть проживати разом або окремо, можуть мати сексуальні стосунки або не мати таких» [9].

М. Айхлер вважає сучасний сімейний кодекс вираженням «моделі індивідуальної відповідальності», і пропонує замість «моделі соціальної відповідальності». У цій моделі:

- зменшуються міжстатеві розбіжності в правах і обов'язках;
- сім'я – реальні стосунки, а шлюб не є привілейованою формою сім'ї;
- батьківські й подружні обов'язки можуть виконувати різні люди;
- держава взаємодіє з кожною окремою людиною, а не з родиною як цілісністю;
- відносини залежності й утриманства визнаються незалежними від того, чи є утриманець кривим родичем або партнером по шлюбу, або ні;
- дорослі члени сім'ї відповідають за своє власне матеріальне благополуччя й за матеріальне благополуччя інших членів сім'ї;
- як матері, так і батьки забезпечують матеріальне благополуччя дітей незалежно від того, чи проживають вони разом з ними;
- як батьки, так і матері відповідальні за турботу про дітей, ці обов'язки (розглянуті окремо від прав) зберігаються незалежно від того, чи проживають вони разом з дітьми, чи окремо;
- громадськість розділяє з батьками турботу про дітей і утриманців; якщо один з батьків відсутній або через ті чи інші причини не може робити свій внесок у турботу про дитину, суспільство компенсує його внесок;
- фінансування турботи про дорослих утриманців – відповідальність суспільства, тоді як саму турботу може здійснювати й член родини;
- різностатеві й одностатеві пари є рівними в правах і обов'язках для держави [9, 144–145].

Д. Попеное вводить конструкт «постнуклеарна сім'я» – сім'я в якій одна (максимум – дві) дитини, домашнє господарство зведено до мінімуму, а функції створення емоційної близькості, сексуального задоволення й виховання дітей

більш однозначно не пов'язані й можуть бути розподілені між різними людьми [11].

Л. Белла зазначає, що існуючі визначення сім'ї не відповідають реаліям і практичним завданням і наполягає на зміні парадигми в концептуалізації сім'ї, що дозволить сформулювати більш широке й одночасно «елегантне уявлення» про те, що значить «бути сім'єю». «Бути сім'єю» передбачає, перш за все, мати загальний простір, а не спільно проведений обмежений час. Загальний простір сприяє «робленню» багатьох речей паралельно (до чого так схильні жінки) і співіснуванню різних шарів смислу в певній дії [8].

Л. Хансон визначає сім'ю як складну мережу взаємин, що не існує як даність, а відтворюється й перетворюється в кожний момент у певній «роботі почуттів» [10].

На думку Д.А. Кутузової уявлення про сім'ю конструюється людьми з урахуванням умов часу, місця й соціального контексту. З іншого боку, коли вчений дає те або інше визначення сім'ї, він «тим самим здійснює політичний акт, своєю владою включаючи до складу сім'ї одних людей і виключаючи інших» [3]. Застосування процесуального конструкту «бути родиною» дозволяє відокремити структуру сім'ї від сімейних цінностей і ближче розглянути процеси, пов'язані з підтримкою тривалих стосунків близькості й турботи. При такому розумінні, сім'я це, насамперед, тривалі стосунки, що ґрунтуються на турботі і відбуваються у загальному просторі. Такі взаємини можуть реалізуватися як у рамках традиційної сім'ї, так і за її межами, наприклад, у дитячих будинках, інтернатах, тощо. Тривалість стосунків означає, по-перше, тривалість у часі й, по-друге, стійкість щодо різних життєвих труднощів. Гармонійні сімейні стосунки тривають, незважаючи на труднощі. Стресостійкість сім'ї пов'язана із загальними цінностями й цілями, наявністю ресурсів (в окремої людини, у сім'ї й у співтоваристві), а також з відкритістю спілкування (комунікації) у сім'ї. Досвід подолання важких ситуацій стає її ресурсом.

Турбота є головною складовою сімейних стосунків. Турбота – це поведінка, спрямована на підтримку або відновлення будь-якого елемента, що входить до складу життєвого світу, при цьому турбота про себе, про інших людей і природний світ пов'язані між собою і утворюють своєрідну «сітку». Виділяють чотири складові процесу турботи: небайдужість, увага, прийняття буття іншої людини й радість від стосунків – почуттєва складова; діяльне забезпечення бла-

гополуччя – організаційна складова; безпосередній догляд за ким-небудь (дитиною, старим, хворим або інвалідом), сюди ж належить хатня робота – процесуальна складова; прийняття турботи від того, про кого ти піклуєшся сам – інтегративна складова.

Другою сутнісною складовою сімейних стосунків є добровільно взятий на себе обов'язок бути у цих стосунках. З цим параметром прямо пов'язана стійкість стосунків. Добровільність прийняття обов'язків дозволяє відрізнити короткострокові стосунки від тих, де люди стають частиною життя один одного. У традиційному уявленні про сім'ю довгострокові добровільно взяті на себе зобов'язання пов'язані по крові або шлюбом. Однак у випадку кривого споріднення мова лише з натяжкою часом може йти про добровільність; добровільна відповідальність за інших людей можлива і поза межами традиційної сім'ї.

Третьою сутнісною складовою сімейних стосунків є «близькість». Близькість передбачає докладне знання один про одного, особливе знання, що є характерним тільки для сімейних стосунків. Близькість не передбачає сексуальних відносин, відвертості й саморозкриття. Її основною є «загальний домашній простір» (shared domestic space), передбачає наявність розділення повсякденних діяльностей, занять, що забезпечує можливість розвитку близьких довірчих стосунків.

Висновки. Традиційне визначення сім'ї, за яким до її складу входять гетеросексуальні чоловік і жінка та їхні діти розходиться не тільки у побуті, наприклад, народів, де функцію виховання дітей виконують інші її члени, а й з більшістю сучасних сімей.

Реалії сучасних репродуктивних практик потребують для їх вивчення відходу від традиційних усталених у науці уявлень про сім'ю. Методологічні постулати постнекласичної психології дозволяють розглянути сім'ю у культурно-історичному контексті та поєднати різноманітні наукові теорії сім'ї у єдину сіть.

Відповідно до положень соціального конструктивізму реальність соціального світу і реальність сім'ї є постійно пізнаваними реальностями, що осмислюються та інтерпретуються й у цьому розумінні – створюються.

Сім'я має розглядатися як система відкрита як у соціум, так і в об'єктивно зовнішньому середовищі, яке самоорганізується, знаходиться у постійному русі, трансценденції, функціонування якої залежить від людей, що її утворюють.

У рамках соціально-конструктивістського підходу акцент повинен бути перенесений зі співвідношення між теорією сім'ї й описуваної нею реальністю на співвідношення між теорією сім'ї й контекстом, у якому вона вибудовується.

Список використаних джерел

1. Гусельцева М.С. Методологические предпосылки развития культурно-исторической психологии : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. — Москва, 2003. — 175 с. РГБ ОД, 61:04—19/90—7.
2. Зинченко В.П., Мамардашвили М.К. Проблема объективного метода в психологии // Постнеклассическая психология. Социальный конструкционизм и нарративный подход. — № 1, 2004. С. 45—70.
3. Кутузова Д.А. «Быть семьей»: взгляд с точки зрения социального конструкционизма. Обзор работ Л.Беллы и ее сотрудников // Постнеклассическая психология. Социальный конструкционизм и нарративный подход. — № 1 (2). — 2005. — С. 72—93.
4. Медкова М.В. Семьи «звезд» шоу-бизнеса // Социол. исслед. — 2002. — №1. — С. 131.
5. Торохтий В.С. Основы психолого-педагогического обеспечения социальной работы с семьей: учебное пособие. Часть I / В.С. Торохтий. — М.: МГСУ, 2000. — 348 с.
6. Федотова Ю.В. Проблема понимания кризиса семьи / Ю.В. Федотова. — М. 2003. — С. 14.
7. Эйдемиллер Э.Г., Юстицкис В.В. Психология и психотерапия семьи. — [4-е изд.]. — СПб. : Питер, 2011 г. — 672 с.
8. Bella, Leslie. The Christmas Imperative. Halifax: Fernwood Publishing, ca 1992, 252 pp.
9. Eichler M. (1986). Families in Canada Today: Recent Changes and their Policy Consequences, Gage: Toronto.
10. Hanson L. (1997). Family Problematics: A Crucible for Sociology, International Journal of Sociology of the Family, 27:1, 1—12.
11. Popenoe David. Disturbing the Nest Family Change and Decline in Modern Societies. New York Aldine de Gruyter 1988.

В статье анализируется возможность изучения семьи в постнеклассической методологической парадигме. Показана несостоятельность традиционного подхода в объяснении новых реалий репродуктивного и семейного поведения личности. Сделан вывод о том, что в рамках социально-конструктивистского подхода акцент должен быть перенесен с соотношения между теорией семьи и описываемой ею реальностью на соотношение между теорией семьи и контекстом, в котором она выстраивается.

Ключевые слова: семья, постнеклассическая психология, социально-конструктивистский подход.

In article is analyzed possibility of studying of a family in a post-nonclassical methodological paradigm. Is shown insolvency of a traditional approach in an explanation of new realities of reproductive and family behavior of the person. The conclusion that in a framework of social-constructivist approach the accent should be transferred from a ratio between the theory and reality described by it on a ratio between the theory and a context in which it is built is drawn.

Keywords: family, post-nonclassical psychology, social-constructivist approach.

УДК 159.9

ГОДУНОВА І. С.

Приазовський Державний технічний університет (м. Маріуполь)

ДО ПИТАННЯ ПРО ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ ПЕРСПЕКТИВ ВИПУСКНИКІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У сучасних умовах радикальні зміни, що відбуваються в економічному, політичному та громадському житті суспільства, супроводжуються суттєвими змінами в світовідчутті людей при сприйнятті подій власного життя. Зростання темпів життя вимагає від людини більш осмисленого ставлення до часу власного життя, тому що вміння передбачати, прогнозувати і будувати життєві плани впливають на життєвий вибір, організацію та здійснення діяльності. Аналіз стану проблеми дозволив виявити суперечності між соціальним замовленням на випускника зі сформованою життєвою перспективою і невідповідним рівнем розвитку перспективи життя. В цих умовах особливо значущим є дослідження суб'єктивних уявлень про майбутнє у випускників вищих навчальних закладів.

Ключові слова: життєві перспективи, ціннісні орієнтації, життєвий план, сенс життя, часова перспектива життя.

У сучасних умовах радикальні зміни, що відбуваються в економічному, політичному та громадському житті суспільства, супроводжуються суттєвими змінами в світовідчутті людей при сприйнятті подій власного життя. Зростання темпів життя вимагає від людини більш осмисленого ставлення до часу власного життя, тому що вміння передбачати, прогнозувати і будова-

ти життєві плани впливають на життєвий вибір, організацію та здійснення діяльності.

Д. А. Леонтьєв пише, що «виникає все більше ситуацій, в яких потрібно розглядати людину інакше, ситуацій, коли людині ніщо не підказує, як діяти, і вона повинна приймати рішення сама» [1, с. 17].

Сучасне суспільне життя, на думку А. Ю. Стойлік, таке, що жоден соціальний інститут не може